

DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA

 <https://orcid.org/0000-0001-8858-8432>

Instytut Slawistyki PAN

KULTUROWO-JĘZYKOWY OBRAZ ROSYJSKIEJ RODZINY — PROFIL RELIGIJNY (NA MATERIALE MIESIĘCZNIKA „ПЕНЗЕНСКИЙ ПРАВОСЛАВНЫЙ СОБЕСЕДНИК”)

THE CULTURAL AND LINGUISTIC IMAGE OF THE RUSSIAN FAMILY —
RELIGIOUS PROFILE (ON THE BASIS OF “PENZENSKIY PRAVOSLAVNYY SOBESEDNIK”)

The article attempts to answer the question of how the concept of FAMILY is profiled in religious discourse. As research material the texts published in 2017–2020 in the monthly magazine “Penzenskiy pravoslavnyy sobesednik” were used. Following the theory of the cognitive definition, the aspects and features exhibited in this profile were extracted. The key components of the meaning of family as seen from the Orthodox perspective are faith, love, upbringing of the younger generation, and tradition understood as the continuation of and respect for the past. The constitutive element, overriding all others, is faith, which defines the essence and continuation of the family.

Keywords: family, Orthodoxy, Orthodox press, point of view, cognitive definition

„Русский человек без родни не живет” — to przysłowie jest często przywoływane w dyskusjach o pozycji rodziny w rosyjskiej aksjospherze¹. Rodzina i posiadanie dzieci są przez Rosjan — niezmiennie od lat — bardzo wysoko wartościowane. Aż 56% uczestników ankiet socjologicznych wskazuje je jako warunek życiowego sukcesu². Nie oznacza to jednak, że w rosyjskim społeczeństwie niepodzielnie obo-

¹ Należy odnotować nie tylko „duchowy”, ale też praktyczny wymiar przytoczonego przysłowia — liczna rodzina gwarantowała utrzymanie starszym pokoleniom, a wspólna praca na roli zapewniała środki niezbędne do przeżycia.

² A. Андреев, *Ценности в современном российском обществе*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2017, nr VIII/2, s. 362, <https://wmbc.olsztyn.pl/dlibra/publication/6992/edition/6689> (01.07.2022). Autor odwołuje się m.in. do wyników ankiet przeprowadzonych wśród czterech tysięcy respondentów przez Instytut Socjologii RAN wiosną i jesienią 2016 r.

wiązuje jeden wzór rodzinnych relacji. Przeciwnie, badacze zwracają uwagę na duże zróżnicowanie w tym zakresie w ramach dwóch zasadniczych nurtów³. Dla tradycyjnego modelu stałymi komponentami są pojęcia „родные люди”, „тепло”, „поддержка”, „дом”, drugi model związany jest z kształtowaniem się nowego systemu wartości, kluczowe dla funkcjonującego w jego ramach modelu rodziny stają się pojęcia „дисгармония”, „обособленность”, „индивидуализм”⁴.

Rodzina jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, w tym również językoznawstwa⁵. Niniejszy tekst przynależy do tych rozważań. Naszym celem jest wskazanie podstawowych komponentów znaczenia konceptu⁶ RODZINA, postrzeganego z perspek-

³ О. Кучмаева, *Идеальная модель семьи в глазах россиян и стратегия по повышению ценности семейного образа жизни*, „Экономика. Налоги. Право” 2019, nr 2, s. 72, <https://cyberleninka.ru/article/n/idealnaya-model-semi-v-glazah-rossiyan-i-strategiya-po-povysheniyu-tsennosti-semeynogo-obraza-zhizni> (01.07.2022).

⁴ С. Белковский, *Концепт „Семья” в современной массовой российской прессе*, „Вестник ННГУ” 2013, nr 4–2, s. 193–194, <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-semiya-v-sovremennoy-massovoy-rossiyskoj-pressе> (19.05.2022). Por. wyniki badania socjologicznego „Семейные ценности в современных СМИ”, przeprowadzonego przez АНО „Социологическая мастерская Задорина” (Исследовательская группа ЦИРКОН) w lipcu–sierpniu 2013 r.: http://www.zircon.ru/upload/iblock/4de/Semeynie_cennosti_v_SMI_Analiticheskoe_resume.23.10.13.pdf (23.05.2022). Zob. też: О. Грива, А. Мильшин, *Потенциал религиозных ценностей для социального благополучия современной семьи*, „Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Философия. Политология. Культурология” 2019, nr 4, s. 24, <https://cyberleninka.ru/article/n/potentsial-religioznyh-tsennostey-dlya-sotsialnogo-blagopoluchiya-sovremennoy-semi> (01.07.2022).

⁵ Zob. np. Н. Занегина, *Концепт „семья” в русском литературном языке и принципы его описания. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Москва 2011, https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_bibl_1851637/ (23.05.2022); М. Матвеева, *Концепт семья и его репрезентация в русском языке. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Тамбов, 2007, https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003054409/ (23.05.2022); Е. Добровольская, *Концептуализация семьи в русской языковой картине мира. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Томск 2005, <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/0200-67460/020067460.pdf> (23.05.2022); Ю. Железнова, *Лингвокогнитивное и лингвокультурное исследование концепта „Семья”. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Ижевск 2009.

⁶ Koncept rozumiemy jako konstrukt nacechowany aksjologicznie i posiadający określone konotacje (Por. N. Gryshkova, *Leksem, pojęcie, stereotyp, koncept, znaczenie, idea — propozycja regulacji terminologicznych*, w: I. Bielińska-

tywy prawosławnych nadawców — autorów tekstów zamieszczonych w miesięczniku „Пензенский православный собеседник”⁷ i zestawienie ich ze świecką wizją RODZINY. Zakładamy, po pierwsze, że interesujące nas czasopismo jako oficjalne wydawnictwo diecezjalne

Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 3 *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014.

- ⁷ Należy zauważyć, że problematyka rodziny w świeckiej wysokonakładowej prasie centralnej, prasie regionalnej oraz w religijnej prasie prowincjonalnej była już przedmiotem zainteresowania badaczy, proponowali oni zwykle analizę zawartości wybranego pisma, np.: „Комсомольская правда”, „Аргументы и факты” i „Известия” z roku 2012 (С. Белковский, *Концепт „Семья” в современной массовой российской прессе...*); „Комсомольская правда”, „Российская газета” i „Наш Красноярский край” z okresu styczeń–kwiecień 2013 r. (О. Лебедь, В. Мищенко, *СМИ и общественное мнение о современных образах семьи и брака*, „Вестник Института социологии” 2015, nr 4 (15), s. 72–92, <https://cyberleninka.ru/article/n/smi-i-obschestvennoe-mnenie-o-sovremennyh-obrazah-semi-i-braka> (19.05.2022); środki masowego przekazu obwodu penzeńskiego, w tym prasa, w okresie 25–31 marca 2013 r. (А. Бодров, О. Штейман-Шахмартова, *Образ семьи, создаваемый средствами массовой информации Пензенской области*, „Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе” 2014, nr 4 (12), s. 182–189, <https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-semi-sozdavaemyu-sredstvami-massovoy-informatsii-penzenskoj-oblasti> (19.05.2022); G. Kamaletdinowa bada łączliwość leksemu *семья* na materiale gazet „Вечерняя Уфа” i „Республика Башкортостан” (Г. Камалетдинова, *Специфика языкового образа семьи в региональных печатных СМИ начала XXI века (на материале газет „Вечерняя Уфа” и „Республика Башкортостан”)*, „Филологические науки. Вопросы теории и практики” 2016, nr 9–2 (63), s. 96–100, <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-yazykovogo-obraza-semi-v-regionalnyh-pechatnyh-smi-nachala-xxi-veka-na-materiale-gazet-vechernyaya-ufa-i-respublika> (19.05.2022); N. Salnikowa omawia koncept RODZINA na materiale 17 tytułów prawosławnej uralskiej periodyki z okresu 2008–2014 (Н. Сальникова, *Любовь и семья как нравственные доминанты уральской церковной периодики*, „Вестник ЧелГУ” 2015, nr 5 (360), s. 400–406, <https://cyberleninka.ru/article/n/lyubov-i-semya-kak-nravstvennye-dominanty-uralskoj-tserkovnoy-periodiki> (19.05.2022)). Nie udało nam się jednak odnaleźć badań zmierzających do wskazania na materiale prasy elementów znaczeniowych pojęcia RODZINA. Podjęta przez nas próba w odniesieniu do prasy religijnej wydaje się pierwszą analizą tego typu. „Пензенский православный собеседник” jako źródło ekscerpcji materiału jest przez nas traktowany jako eksponent wydań diecezjalnych. Rodzina jest w nich przedstawiana w podobny sposób, por. np.: „Курские епархиальные ведомости”, <http://eparhia55.nichost.ru/index.php/eparkhiya/izdaniya/eparkhialnye-vedomosti> (19.05.2022); „Благовещенские епархиальные ведомости”, <http://e-vedomosti.ru/>; „Свет веры” http://www.eparh33.ru/Eparhialnie_SMI/ (19.05.2022).

prezentuje prawosławną wizję rodziny⁸, po drugie — że jest to obraz aktualny⁹.

Miesięcznik „Пензенский православный собеседник”, z którego zaczerpnęliśmy materiał do analizy, ukazuje się od września 2002 roku. Jego wydawcą jest Diecezja Penzeńska Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej¹⁰. Miesięcznik dostępny jest na stronie internetowej <http://www.pravoslavie58region.ru/index.php?loc=gazeta.htm>.

Zgodnie z typologią zaproponowaną przez Mariana Gierulę „Пензенский православный собеседник” należy do grupy oficjalnych wydawnictw diecezjalnych Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej¹¹. Ukazują się w nim materiały poświęcone historii Cerkwi, ze szczególnym uwzględnieniem diecezji penzeńskiej, żywoty świętych, sprawozdania z działalności prawosławnych stowarzyszeń i organizacji, artykuły o postaciach znaczących dla życia religijnego diecezji, inicjatywach podejmowanych przez wiernych. Miesięcznik jest adresowany do szerokiego kręgu odbiorców, pełni funkcję informacyjną i dydaktyczną¹².

Teksty do analizy zostały wyekscerpowane z 46¹³ numerów opublikowanych w latach 2017–2020.

Podstawę metodologiczną naszych dociekań stanowią teorie profilowania i definicji kognitywnej. Zgodnie z ujęciem Jerzego Bartmińskiego profil jest sposobem „[...] organizacji treści semantycznej

⁸ Por. o postrzeganiu rodziny w nauce Cerkwi, np. *Основы социальной концепции Русской Православной Церкви*, https://azbyka.ru/otechnik/dokumenty/osnovy-sotsialnoj-kontseptsii-russkoj-pravoslavnoj-tserkvi/#0_10_4 (23.05.2022).

⁹ Nie uwzględnialiśmy tekstów dotyczących zmian w postrzeganiu rodziny na przestrzeni wieków.

¹⁰ Penza — półmilionowe miasto obwodowe położone w europejskiej części Rosji nad Surą, dopływem Wołgi. Powstało w 1663 roku. Diecezja Penzeńska została utworzona 16/27 października 1799 roku. W jej skład wchodzi obecnie 163 parafie, w których posługuje 161 księży i 20 diakonów — <http://www.patriarchia.ru/db/text/31482.html> (23.05.2022).

¹¹ M. Gierula, *Współczesna prasa religijna w Rosji. Próba typologii*, „Rocznik Prasoznawczy” 2012, nr 6, s. 65. Obok oficjalnych gazet i czasopism diecezji Gierula wyróżnia jeszcze prasę wspólnot i parafii oraz czasopisma prawosławnych stowarzyszeń i społeczności.

¹² Por. Л. Макарова, И. Макаров, *Роль православной прессы в процессе формирования духовных ценностей современного общества: Нижегородский аспект*, „Вестник ННГУ” 2012, nr 1–2, s. 326–327, <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pravoslavnoy-pressy-v-protseesse-formirovaniya-duhovnyh-tsennostey-sovremennogo-obschestva-nizhegorodskiy-aspekt> (01.07.2022).

¹³ W roku 2020 ukazały się dwa podwójne numery: 4–5 (215–216) i 7–8 (218–219).

w ramach podstawowego znaczenia”¹⁴. Profilowanie — subiektywną operacją, dokonywaną przez podmiot zgodnie z przyjętym przez niego punktem widzenia¹⁵.

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska podkreśla, że

[...] stanowisko, zgodnie z którym w aktach komunikacji dochodzi do tworzenia wyspecyfikowanych wariantów (profilu) wyobrażenia przedmiotu odpowiadających subiektywnym punktom widzenia, wynikało z przekonania, że nie ma jednolitych pojęć, gdy w grę wchodzi różne intencje komunikacyjne i różne wartości¹⁶.

O profilach pojęcia decyduje punkt widzenia, który z kolei jest zależny od typu dyskursu. W profilach odzwierciedlenie znajdują zarówno wartości nadawcy komunikatu, jak i cel, w jakim komunikat jest tworzony¹⁷.

Dlatego też nasze rozważania rozpoczniemy od określenia pojęcia bazowego. Odtworzymy je na podstawie danych systemowych zaczerpniętych ze słowników objaśniających, następnie przeanalizujemy profil religijny RODZINY i sformułujemy jej definicję kognitywną, która zgodnie ze stanowiskiem Jerzego Bartmińskiego

[...] za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania¹⁸.

Bazowe pojęcie rodziny traktujemy jako element wspólnej bazy kulturowej, którą — jak podkreśla Teun A. van Dijk —

[...] można traktować jako podstawę wszelkiej wiedzy, wewnątrz- i międzygrupowej [...]. Oznacza to, że dla danej kultury wspólna baza jest niekwestionowana,

¹⁴ J. Bartmiński, *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym*, w: B. Топоров (red.), *Philologia slavica. K 70-летию академика Н.И. Толстого*, Наука, Москва 1993, s. 13.

¹⁵ J. Bartmiński, *Niektóre problemy i pojęcia etnolingwistyki lubelskiej*, „Etnolingwistyka” 2006, t. 18, s. 85. Por. J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, w: tegoż, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 76–88.

¹⁶ S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2020, s. 116.

¹⁷ I. Bielińska-Gardziel, *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*, IS PAN, Warszawa 2009, <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=39050> (01.07.2022), s. 102–103.

¹⁸ J. Bartmiński, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji*, w: tegoż, *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 42.

zdroworoządkowa i z tego względu nieideologiczna. [...] Częścią wspólnej bazy kulturowej są ogólne normy i wartości podzielane przez wszystkich przedstawicieli danej kultury¹⁹.

W przeanalizowanych słownikach objaśniających języka rosyjskiego rodzina jest definiowana jako grupa wspólnie mieszkających najbliższych krewnych²⁰.

Definicje eksponują dwa aspekty: bytowy — wspólne zamieszkiwanie i biologiczny — więzy krwi. Stanowią one bazę, na której kształtowana jest struktura znaczeń charakterystycznych dla profilu religijnego. Należy zauważyć, że znaczenie bazowe jako wspólne dla wszystkich i powszechnie akceptowane jest w ramach profilu religijnego marginalizowane na rzecz wymiaru emocjonalnego i społecznego. Aspekt bytowy sprowadza się w badanych tekstach do konstatacji o potrzebie udzielenia materialnego wsparcia rodzinom, które znalazły się w trudnej sytuacji, oraz do stwierdzenia o konieczności otoczenia opieką dzieci, które tymczasowo wymagają pomocy instytucjonalnej:

Целью его [детский православный социальнореабилитационный центр «Серафим»] создания является помощь семьям и, в первую очередь, детям, которые попали в сложную жизненную ситуацию” (№ 2 (176)/02.2017, s. 2)²¹.

Trudnościom materialnym udziela się niewiele uwagi, ważniejsze od nich są wartości duchowe, to one bowiem gwarantują trwanie rodziny, wspomagają jej członków w przewycięzaniu kłopotów:

¹⁹ T. A. van Dijk, *Dyskurs polityczny i ideologia*, przeł. A. Wysocka, „Etnolingwistyka” 2003, t. 15, s. 9.

²⁰ Рог. С.И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Русский язык, Москва 1984: „Группа живущих вместе родственников (муж и жена, родители с детьми)”; А.П. Евгеньева (red.), *Словарь русского языка в четырех томах*, Русский язык, Москва 1984: „Группа людей, состоящая из мужа, жены, детей и других близких родственников, живущих вместе”; С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Азъ, Москва 1992: „Группа живущих вместе близких родственников”; С.А. Кузнецов (red.), *Большой толковый словарь русского языка*, Норинт, Санкт-Петербург 2000: „Группа людей, состоящая из мужа, жены, детей и других близких родственников, живущих вместе”; Т.Ф. Ефремова, *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*, Русский язык, Москва 2000: „Группа близких родственников (муж, жена, родители, дети и т. п.), живущих вместе”.

²¹ Informację o źródle cytatu podajemy w następującym porządku: numer gazety/miesiąc i rok wydania, strona.

„[...] любовь все преодолевает, убеждены супруги. В том числе, и нехватку средств” (№ 8 (182)/08.2017, s. 10).

Uwaga nadawcy koncentruje się, jak wspomnieliśmy, na dwóch wymiarach: emocjonalnym i społecznym.

Dla aspektu emocjonalnego zasadnicze jest akcentowanie związków uczuciowych między członkami rodziny. To relacje budowane na miłości definiowanej jako pomoc, zrozumienie, wsparcie, służba drugiemu człowiekowi, wzajemny szacunek²².

В чем заключается супружеская любовь? Я считаю, что в семье важно сделать любимого или любимую счастливым. [...] Любимому человеку нужна помощь, понимание, поддержка. Спрашивают, как сохранить семью? Семья как цветок, за которым нужно ухаживать. Она не устоит, если супруги не будут заботиться друг о друге (№ 5 (179)/05.2017, s. 7).

Miłość jest też wyznacznikiem w procesie wychowania młodego pokolenia. Zdaniem autorów jest ona niezbędna do ukształtowania opartych na zaufaniu dobrych relacji między rodzicami i dziećmi: „Нужно всегда действовать с любовью. Тогда и отношения у родителей с детьми хорошие складываются, и доверие есть” (№ 8 (182)/08.2017, s. 10).

W aspekcie społecznym zasadnicze znaczenie ma formalny charakter związku.

[...] те, кто живет в блуде, не могут причащаться, ведь даже признавшись в своем грехе в таинстве покаяния, они не прекращают грешить. Соответственно, настоятельно рекомендуют им повенчаться или хотя бы официально зарегистрировать брак в загсе (№ 10 (184)/10.2017, s. 10).

Kluczowe dla aspektu społecznego jest też wychowanie młodego pokolenia zgodnie z zasadami wiary, poszanowaniem tradycji i historii.

В целом, задача конкурса „Церковь в истории Пензенского края. Уроки столетия” состоит не в том, чтобы выявить лидеров, а подвигнуть детей и подростков на изучение и сохранение традиций своей семьи, рода, укрепление

²² Na kluczowe znaczenie miłości dla postrzegania prawosławnej rodziny zwraca uwagę na podstawie badań prowadzonych na materiale uralskiej periodyki prawosławnej Natalia Salnikowa (Н. Сальникова, *Любовь и семья...*, s. 403). Por. też: А. Палибина, *Значимость православных ценностей для современной российской семьи*, „Региониология” 2010, nr 4, s. 204, <https://cyberleninka.ru/article/n/znachimost-pravoslavnyh-tsennostey-dlya-sovremennoy-rossiyskoj-semi> (01.07.2022); О. Грива, А. Мильшин, *Потенциал религиозных ценностей ...*, s. 23–25, 30.

семейных связей и семейных ценностей путем воссоздания исторической памяти (№ 8 (206)/07.2019, s. 9).

Autorzy wyekscerpowanych tekstów podkreślają nie tylko związek między poznawaniem historii i formowaniem się światopoglądu opartego na chrześcijańskiej moralności, ale też relacje zachodzące między pamięcią i wartościami rodzinnymi. Warto przy tym odnotować, że akcentowana jest znajomość historii małej ojczyzny, bezpośrednio związanej z pozytywnie ocenianym pojęciem DOM.

Poznawanie historii sprzyja kształtowaniu postaw patriotycznych. Rodzina jest przedstawiana jako podstawa formowania pojęcia ojczyzny i gwarant jej trwałości.

С чего для тебя начинается родина? — С семьи. Что бы ни говорили, но государство наше до сих пор держится на семейных ценностях. Вопреки всему. Если дети растут в нормальной семье, видят любовь родителей друг к другу, ответственное отношение к своей работе, к любимому делу, они станут полноценными членами общества. Не потребителями, которые уверены, что мир должен под них прогибаться, а созидательными, отзывчивыми людьми, отдающими свои таланты и способности на благо людям (№ 3 (201)/03.2019, s. 7).

Fundamentalną rolę w procesie wychowania pełni przykład rodziców: „Очень важен наш личный опыт из нашей семьи. Я во многом ориентируюсь на своих родителей, как они жили. Я перенимаю этот опыт, стараюсь его улучшить” (№ 5 (179)/05.2017, s. 7).

Autorzy akcentują rolę babć i matek w procesie wychowania. To one przyjmują na siebie ciężar zaszczepienia w dzieciach wiary, zajmują się ich rozwojem duchowym: „Как и большинство детей, рожденных в СССР, к вере нас с братом привела именно бабушка. Не приучая специально, а своим примером, отношением к жизни, стремлением жить по заповедям Божиим” (№ 3 (201)/03.2019, s. 6).

Istotne jest eksponowanie przez autorów trwania w czasie tradycji wychowania religijnego. Kobiety niezmiennie od pokoleń przekazują dzieciom wiarę, czytają im Biblię, zabierają na pielgrzymki: „Мама научила детей молитве, пела им духовные стихи о Пресвятой Богородице, о Святой Горе Афон” (№ 3 (189)/03.2018, s. 10). „К вере Татьяну приучала с детства ее мама. Ей запомнились поездки по святым местам — в Дивеево и Муром” (№ 10 (196)/10.2018, s. 10).

Wysokie wartościowanie kobiet jako wychowawczyń młodego pokolenia nierozzerwalnie wiąże się z pozytywną oceną macierzyństwa,

charakteryzowanego jako posłannictwo kobiety, radość i dar Boży: „Мы хотим донести до людей, что материнство — это большая радость, важное предназначение женщины, подчеркнуть, что нужно ценить родительство, как Божий дар” (№ 5 (191)/05.2018, s. 4).

Zdecydowanie potępiana jest aborcja postrzegana jako łamanie Bożego przykazania: „Кто-то советовал ‘избавиться’ от беременности. Но я как православная христианка даже думать не могла о том, чтобы нарушить Божью заповедь ‘Не убий!’” (№ 7 (193)/07.2018, s. 8).

pozytywnie oceniana jest czystość (целомудрие): „Почему так много семей сейчас распадается? — Я вижу причину в том, что люди утратили целомудрие” (№ 5 (179)/05.2017, s. 7). „Целомудрие в браке — его основа: когда два человека смотрят друг на друга и видят святость друга, они относятся друг к другу как к святыне” (№ 7–8 (218–219)/07-08.2020, s. 4).

Należy podkreślić, że oba wskazane wymiary — emocjonalny i społeczny — łączy wartość nadrzędna, jaką jest wiara. Przenika ona wszystkie odnotowane w materiale wymiary funkcjonowania rodziny, pomaga pokonywać trudności dnia codziennego: „Супруги Шматковы всю свою жизнь стараются выстраивать в соответствии с заповедями Божиими” (№ 7 (193)/07.2018, s. 9).

Wiara jest postrzegana jako warunek konieczny do osiągnięcia nie tylko rodzinnego szczęścia, ale też ukształtowania w młodym pokoleniu spójnego systemu wartości. „Многодетная мама [...] подчеркивает, что очень важно, чтобы дети были с внутренним стержнем, чтобы у них был правильный нравственный ориентир, и тут без православия не обойтись” (№ 7 (193)/07.2018, s. 9).

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania można podjąć próbę zdefiniowania RODZINY prezentowanej na łamach miesięcznika „Пензенский православный собеседник”, tj. eksplikacji wskazującej na to, w jaki sposób jest ona postrzegana przez nadawców tekstów publikowanych w piśmie.

Rodzina prezentowana w miesięczniku to grupa:

- której podstawę stanowi zalegalizowany związek kobiety i mężczyzny (pożądane, aby był on sakramentalny),
- kierująca się w życiu zasadami prawosławia,
- połączona silnymi więzami emocjonalnymi, zbudowanymi na miłości, rozumianej zgodnie z nauką Kościoła,

- aktywnie uczestnicząca w praktykach religijnych i w życiu wspólnoty parafialnej,
- ceniąca tradycyjne wartości,
- pielęgnująca wartości patriotyczne, dbająca o pamięć minionych pokoleń,
- wychowująca dzieci w wierze prawosławnej.

W analizowanym materiale znajdujemy wypowiedzi, *explicite* potwierdzające zaproponowaną przez nas definicję:

Мы стараемся приблизиться к идеалу православной семьи — большой, многодетной, наполненной любовью. Где дети воспитываются в послушании родителям, где мама с папой любят и уважают друг друга и своих чад. Семьи воцерковленной, посещающей храм, участвующей в приходской жизни, творящей дела милосердия (№ 7 (193)/07.2018, s. 9).

Мы стараемся всей семьей регулярно бывать в храме, исповедоваться, причащаться, по возможности ездить в паломнические поездки и вообще строить жизнь по заповедям Божиим (№ 2 (213)/02.2020, s. 9).

Dla tak scharakteryzowanej rodziny kluczowe są zatem cztery wartości tworzące spójną strukturę: wiara, miłość, tradycja (rozumiana jako kontynuacja) i wychowanie. Grupa pojęć, z którymi występuje rodzina, „[...] jest — jak zauważa Iwona Bielińska-Gardziel — swego rodzaju kluczem do świata wartości zakładanych w danym dyskursie [...]”²³. W naszym przypadku — w dyskursie religijnym.

Warto zauważyć, że prawosławna wizja rodziny jest nie tylko pozytywna, ale też optymistyczna²⁴. Gwarantem szczęśliwego jej trwania jest wiara jako wartość nadrzędna określająca relacje między członkami rodziny. To ona wspiera w pokonywaniu trudności: „Не бывает все гладко даже в самых дружных семьях. Даже у святых бывали искушения. Но с Божией помощью преодолевается все плохое” (№ 8 (182)/08.2017, s. 10).

Teksty dotyczące rodzinnych dysfunkcji pojawiają się w analizowanym miesięczniku okazjonalnie. W materiałach dotyczących konieczności sprawowania instytucjonalnej opieki nad dziećmi, autorzy podkreślają jej tymczasowość i akcentują, że problemy, z którymi borykają się rodzice, nie należą do zachowań patologicznych: „Кстати,

²³ I. Bielińska-Gardziel, *Stereotyp rodziny...*, s. 120.

²⁴ Warto odnotować, że obraz rekonstruowany na podstawie świeckich periodyków przedstawia zarówno pozytywny, jak i negatywny wymiar funkcjonowania rodziny, por. Г. Камалетдинова, *Специфика языкового образа семьи...*, s. 98.

все дети из приличных семей — просто их мам и пап сейчас очень нужно поддержать, ведь в жизни случается всякое” (№ 2 (176)/02.2017, s. 2).

W istocie model rodziny prezentowany w analizowanym miesięczniku to konstrukt idealistyczny, wzór do naśladowania, którego zasadniczą funkcją jest ewangelizacja czytelników, wskazanie im drogi, którą powinni podążać²⁵.

Zestawmy te ustalenia z wynikami badań prowadzonych nad komponentami znaczenia RODZINY widzianej ze świeckiej perspektywy²⁶. Istotne w tym kontekście są spostrzeżenia Ludmiły Fiodorowej rekonstruującej definicję kognitywną RODZINY na podstawie ankiet prowadzonych wśród rosyjskiej młodzieży. Z jej ustaleń wynika, że:

Семья — это группа близких людей:

- связанных родством (происхождение, корни),
- объединенных эмоционально и духовно (отношения),
- оказывающих друг другу помощь и заботу (функции, поведение),
- живущих совместно и ведущих общее хозяйство (место и образ жизни),
- воспитывающих детей (функции, предназначение),
- (ее основа — пара, состоящая в браке) (юридические отношения)²⁷.

Zaprezentowany przez Ludmiłę Fiodorową obraz rodziny aktualny dla przedstawicieli młodego pokolenia pozornie zasadniczo nie odbiega od przedstawionego przez nas wizerunku. Różnica wydaje się dotyczyć jedynie sformalizowania związku. Dla prawosławnej wizji rodziny jest ono konieczne. Dla wizji świeckiej wydaje się nie mieć istotnego znaczenia. W obu profilach rodziny — zarówno świeckim, jak i religijnym — akcentowane są związki emocjonalne, wzajemne wsparcie i pomoc, jaką okazują sobie jej członkowie. Niemniej właśnie w wymiarze emocjonalnym między wskazanymi obrazami zachodzi

²⁵ Autorka dziękuje prof. Marii Wojtak za referat *Образ wspólnotы wiernых в парafialnej gazecie* wygłoszony 24 czerwca 2022 r. w Lublinie na konferencji naukowej *Język — media — religia*, który pozwolił na celniejsze sformułowanie wniosków płynących z analizy miesięcznika „Пензенский православный собеседник”.

²⁶ Jak wspominaliśmy, nie udało nam się odnaleźć opracowań poświęconych komponentom znaczeniowym pojęcia RODZINA odtworzonym na podstawie analizy świeckich periodyków. Dlatego przy charakterystyce świeckiego profilu RODZINY odwołujemy się do wyników badań prowadzonych na materiale ankietowym.

²⁷ Л. Федорова, *Штрихи к портрету СЕМЬИ в русском языковом сознании*, w: S. Niebrzegowska-Bartmińska, D. Pazio-Wlazłowska (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 5 *Koncepty i ich profilowanie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2019, s. 101.

istotna różnica, dotycząca bazy kształtowania rodzinnych relacji. Wydaje się ona zasadnicza, przesądza o istocie rodziny. W profilu religijnym bazę wymiaru emocjonalnego rodzinnych relacji stanowi wiara jako opoka, która formuje rodzinę i określa jej trwanie. Dla świeckiej rodziny związki emocjonalne nie są jednoznacznie zdefiniowane i doprecyzowane, pozostawiając tym samym szerokie pole na dowolność interpretacji zmierzających zarówno w kierunku – wspomnianego na początku naszych rozważań – tak zwanego tradycyjnego modelu rodziny, jak i modelu akcentującego samorealizację jednostki w ramach luźnych, niekoniecznie sformalizowanych relacji.

Przeprowadzoną analizę można też potraktować jako dobitny dowód na istnienie ścisłej zależności między wynikiem rekonstrukcji konceptu i materiałem stanowiącym podstawę tej rekonstrukcji. Obraz konceptu zależy bowiem od punktu widzenia przyjętego przez nadawcę komunikatu, a ten z kolei bezpośrednio odzwierciedla jego hierarchię wartości. Aktualne zatem pozostaje dla rozważań o rekonstrukcji konceptów na bazie zróżnicowanych materiałów źródłowych stwierdzenie akcentujące wszechobecność wartości w naszym życiu. W istocie bowiem to hierarchia wartości, jaką przyjmujemy jako *homo loquens*, decyduje o postrzeganiu otaczającego nas świata. Dla autorów tekstów publikowanych w miesięczniku „Пензенский православный собеседник” najważniejsza jest wiara, to ona determinuje prezentowaną na łamach czasopisma wizję rodziny.

REFERENCES

- Andreyev, Andrey. “Tsennosti v sovremennom rossiyskom obshchestve.” *Przeegląd Wschodnioeuropejski* 2017, no. VIII/2: 359–366 <<https://wmbc.olsztyn.pl/dlibra/publication/6992/edition/6689>> (01.07.2022) [Андреев, Андрей. “Ценности в современном российском обществе.” *Przeegląd Wschodnioeuropejski* 2017, no. VIII/2: 359–366].
- Bartmiński, Jerzy. “Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji.” Bartmiński, Jerzy. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007: 42–51.
- Bartmiński, Jerzy. “Niektóre problemy i pojęcia etnolingwistyki lubelskiej.” *Etnolingwistyka* 2006, no. 18: 77–90.
- Bartmiński, Jerzy. “O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym.” *Philologia slavica. K 70-letiu akademika N.I. Tolstogo*. Топоров, Владимир (Ed.). Moskva: Nauka, 1993: 12–19 [*Philologia slavica. K 70-летию академика Н. И. Толстого*. Топоров, Владимир (Ред.). Москва: Наука, 1993: 12–19].
- Bartmiński, Jerzy. “Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata.” Bartmiński, Jerzy. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2007: 76–88.

- Belkovskiy, Sergey. "Kontsept 'Sem'ya' v sovremennoy massovoy rossiyskoy presse." *Vestnik NNGU* 2013, no. 4–2: 193–199 <<https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-semya-v-sovremennoy-massovoy-rossiyskoy-presse>> [Белковский, Сергей. "Концепт 'Семья' в современной массовой российской прессе." *Вестник ННГУ* 2013, no. 4–2: 193–199].
- Bielińska-Gardziel, Iwona. *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: IS PAN, 2009 <<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=39050>>.
- Bodrov, Anatolii, and Shteyman-Shakhmartova, Ol'ga. "Obraz sem'i, sozdavayemyu sredstvami massovoy informatsii penzenskoy oblasti." *Modeli, sistemy, seti v ekonomike, tekhnike, prirode i obshchestve* 2014, no. 4(12): 182–189 <<https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-semi-sozdavaemyu-sredstvami-massovoy-informatsii-penzenskoy-oblasti>> [Бодров, Анатолий, Ольга, Штейман-Шахмартова. "Образ семьи, создаваемый средствами массовой информации Пензенской области." *Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе* 2014, no. 4(12): 182–189].
- Dijk, Teun A. van "Dyskurs polityczny i ideologia." *Etnolingwistyka* 2003, T. 15: 7–28.
- Dobrovol'skaya, Yelena. *Kontseptualizatsiya sem'iv russkoy yazykovoy kartinemira. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk*. Tomsk, 2005 <<http://www.lib.tsu.ru/mminfo/0200-67460/020067460.pdf>> [Добровольская, Елена. *Концептуализация семьи в русской языковой картине мира. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Томск, 2005].
- Fedorova, Lyudmila. "Shtrikhi k portretu sem'i v russkom yazykovom soznanii." *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* T. 5. *Koncepty i ich profilowanie*. Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława, and Pazio-Wlazłowska, Dorota (Eds). Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019: 85–105 [Федорова, Людмила. "Штрихи к портрету семьи в русском языковом сознании." *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* T. 5. *Koncepty i ich profilowanie*. Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława, Pazio-Wlazłowska, Dorota (Eds). Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019: 85–105].
- Gierula, Marian. "Współczesna prasa religijna w Rosji. Próba typologii." *Rocznik Prasoznawczy* 2012, no. 6: 59–74.
- Griva, Ol'ga, and Mil'shin, Andrey. "Potentsial religioznykh tsennostey dlya sotsial'nogo blagopoluchiya sovremennoy sem'i." *Uchenyye zapiski Krymskogo federal'nogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo. Filosofiya. Politologiya. Kulturologiya* 2019, no. 4: 23–32 <<https://cyberleninka.ru/article/n/potentsial-religioznykh-tsennostey-dlya-sotsialnogo-blagopoluchiya-sovremennoy-semi>> [Грива, Ольга, и Мильшин, Андрей. "Потенциал религиозных ценностей для социального благополучия современной семьи." *Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Философия. Политология. Культурология* 2019, no. 4: 23–32].
- Gryshkova, Nina. "Leksem, pojęcie, stereotyp, koncept, znaczenie, idea — propozycja regulacji terminologicznych." *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* T. 3. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Bielińska-Gardziel, Iwona, and Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława, and Szadura, Joanna (Eds). Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014: 21–50.
- Kamaletdinova, Gul'nara. "Spetsifika yazykovogo obraza sem'i v regional'nykh pechatnykh SMI nachala XXI veka (na materiale gazet 'Vechernyaya Ufa' i 'Respublika Ba-

- shkortostan’).” *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktyki* 2016, no. 9–2(63): 96–100 <<https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-yazykovogo-obraza-semi-v-regionalnyh-pechatnyh-smi-nachala-xxi-veka-na-materiale-gazet-vechernyaya-ufa-i-respublika>> [Камалетдинова, Гульнара. “Специфика языкового образа семьи в региональных печатных СМИ начала XXI века (на материале газет ‘Вечерняя Уфа’ и ‘Республика Башкортостан’).” *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 2016, no. 9–2(63): 96–100].
- Kuchmayeva, Oksana. “Ideal’naya model’ sem’i v glazakh rossiyan i strategiya po povysheniyu tsennosti semeynogo obraza zhizni.” *Ekonomika. Nalogi. Pravo* 2019, no. 2: 70–82 <<https://cyberleninka.ru/article/n/idealnaya-model-semi-v-glazah-rossiyan-i-strategiya-po-povysheniyu-tsennosti-semeynogo-obraza-zhizni>> [Кучмаева, Оксана. “Идеальная модель семьи в глазах россиян и стратегия по повышению ценности семейного образа жизни.” *Экономика. Налоги. Право* 2019, no. 2: 70–82].
- Kuznetsov, Sergey (Ed.). *Bol’shoy tolkovyy slovar’ russkogo yazyka*. Sankt-Peterburg: Norint, 2000 [Кузнецов, Сергей. (Ред.) *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт, 2000].
- Lebed’, Ol’ga, and Mishchenko, Vladimir. “SMI i obshchestvennoye mneniye o sovremennykh obrazakh sem’i i braka.” *Vestnik instituta sotsiologii* 2015, no. 4(15): 72–92 <<https://cyberleninka.ru/article/n/smi-i-obshchestvennoe-mneniye-o-sovremennykh-obrazakh-semi-i-braka>> (19.05.2022) [Лебедь, Ольга, Владимир Мищенко. “СМИ и общественное мнение о современных образах семьи и брака.” *Вестник Института социологии* 2015, no. 4(15): 72–92].
- Makarova, Lyudmila, and Makarov, Ivan. “Rol’ pravoslavnoy pressy v protsesse formirovaniya dukhovnykh tsennostey sovremennogo obshchestva: Nizhegorodskiy aspekt.” *Vestnik NNGU* 2012, no. 1–2: 326–331 <<https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pravoslavnoy-pressy-v-protsesse-formirovaniya-duhovnykh-tsennostey-sovremennogo-obshchestva-nizhegorodskiy-aspekt>> [Макарова, Людмила, Макаров, Иван. “Роль православной прессы в процессе формирования духовных ценностей современного общества: Нижегородский аспект.” *Вестник ННГУ* 2012, no. 1–2: 326–331].
- Matveyeva, Mariya. *Kontsept sem’ya i yego reprezentatsiya v russkom yazyke. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk*. Tambov, 2007 <https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003054409/> [Матвеева, Мария. *Концепт семья и его репрезентация в русском языке. Автореферат диссертации на соискание ченой степени кандидата филологических наук*. Тамбов, 2007].
- Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława. *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno) lingwistyce*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2020.
- Ozhegov, Sergey. *Slovar’ russkogo yazyka*. Moskva: Russkiy yazyk, 1984 [Ожегов, Сергей. *Словарь русского языка*. Москва: Русский язык, 1984].
- Ozhegov, Sergey, and Shvedova, Nataliya. *Tolkovyy slovar’ russkogo yazyka*, Moskva: Az”, 1992 [Ожегов, Сергей, и Шведова, Наталия. *Толковый словарь русского языка*, Москва: Азъ, 1992].
- Palibina, Aleksandra. “Znachimost’ pravoslavnykh tsennostey dlya sovremennoy rossiyskoy sem’i.” *Regionologiya* 2010, no. 4: 204–213 <<https://cyberleninka.ru/article/n/znachimost-pravoslavnykh-tsennostey-dlya-sovremennoy-rossiyskoy-semi>> [Палибина, Александра. “Значимость православных ценностей для современной российской семьи.” *Регионология* 2010, no. 4: 204–213].

- Sal'nikova, Nataliya. "Lyubov' i sem'ya kak npravstvennyye dominanty ural'skoy tserkovnoy periodiki." *Vestnik ChelGU* 2015, no. 5(360): 400–406 <<https://cyberleninka.ru/article/n/lyubov-i-semya-kak-npravstvennyye-dominanty-uralskoy-tserkovnoy-periodiki>> [Сальникова, Наталия. "Любовь и семья как нравственные доминанты уральской церковной периодики." *Вестник ЧелГУ* 2015, no. 5(360): 400–406].
- Semeynnye tsennosti v sovremennykh SMI. Rezyume po rezul'tatam sotsiologicheskogo issledovaniya. TSIRKON 2013* <http://www.zircon.ru/upload/iblock/4de/Semeynie_cennosti_v_SMI_Analiticheskoe_resume.23.10.13.pdf> [Семейные ценности в современных СМИ. Резюме по результатам социологического исследования. ЦИРКОН 2013].
- Yefremova, Tat'yana. *Novyy slovar' russkogo yazyka. Tolkovo-slovoobrazovatel'nyy*. Moskva: Russkiy yazyk, 2000 [Ефремова, Татьяна. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Москва: Русский язык, 2000].
- Yevgen'yeva, Anastasiya (Ed.). *Slovar' russkogo yazyka v chetyrekh tomakh*. Moskva: Russkiy yazyk, 1984 [Евгеньева, Анастасия. (Ред.) *Словарь русского языка в четырех томах*. Москва: Русский язык, 1984].
- Zanegina, Nataliya. *Kontsept "sem'ya" v russkom literaturnom yazyke i printsiyu yego opisaniya. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk*. Moskva, 2011 <https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_bibl_1851637/> [Занегина, Наталия. *Концепт "семья" в русском литературном языке и принципы его описания. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Москва, 2011].
- Zheleznova, Yuliya. *Lingvokognitivnoye i lingvokul'turnoye issledovaniye kontsepta "Sem'ya". Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk*. Izhevsk, 2009 [Железнова, Юлия. *Лингвокогнитивное и лингвокультурное исследование концепта "Семья". Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Ижевск, 2009].